

Sirpa Kähkönen Vihreä sali

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

sitaatti s. 162 Hermann Hesse: *Kulkurien majatalo*
(*Landstreicherherberge*) suom. Elvi Sinervo

sitaatti s. 254 Eeva-Liisa Manner: Jos suru savuaisi,
kokoelmasta *Niin vaihtuivat vuoden ajat* (1964)

© Sirpa Kähkönen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

ISBN 978-951-1-40598-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

I

IRENE RAUHANVIITA

Oli pimeä torstaiamu, lunta kitsaasti jäisessä maassa, jouluun tasan viikko aikaa, vuosi oli 1964. Isä oli lähtenyt kesällä, minulle oli hänestä jäänyt vain duffelitakki ja villapaita. Eivätkä nekkään ehkä olleet minulle, ne olivat vain unohtuneet kaappiin. Minä asuin äidin kanssa kahden.

Sinä joulukuisena aamuna tapahtuivat ne pienet siirtymät, joiden seurauksena useiden ihmisten elämä muuttui. Mutta tapahtuessaan ne olivat vain arkea, hankauksia, ristiriitoja, puhetta ja sitä mikä sanomatta jää.

Minä olin herännyt kuudelta, ja minulla oli minuuttiaikataulu, jotta ehtisin työhön juuri oikeaan aikaan. Kammosin myöhästymisen ajatustakin, en halunnut tuottaa pettymystä kenellekään, pienimmässäkään asiassa.

Yritin olla kolistelematta, jotten herättäisi äitiäni, joka oli tullut myöhään illalla töistä kotiin. Jopa huolestuttavan myöhään. Kuljin hiljaa keittiön ja oman huoneeni väliä, meillä oli kaksi huonetta ja keittiö, *meillä kävi tuuri kun saatiin tämä*, sanoi äitini, ja vaikka en osannut sitä tuurina pitääkään, että olimme joutuneet

lähtemään vanhasta kodista, niin tiesin että monella oli paljon huonommin, moni asui alkeellisemmin. Meillä oli sentään juokseva kylmä vesi ja sisävesi, vaikka asuimme puutalossa.

Otin omat emalivatini komuutin alta hiljaa, laskin niihin lämmintä vettä hellan säiliöstä, sekoitin joukkoon kylmää vettä ja riisuin yöpaitani. Peseydyin nopeasti mutta huolella, pienempi vati oli alapesua varten ja suurempi kasvoja ja yläruumista. *Slummistakin voi lähteä joka aamu työhön puhtaana*, sanoi aina äitini.

Äiti ei ollutkaan aamujeni pulma eikä syy toimia varoen. Mutta meillä asui myös Etel Fred. Hänen takiaan kuljin sinäkin joulukuisena aamuna sukkasillani, huuhdoin ja kuivasin vadiit kalistelematta ja panin ne paikalleen hiljaa. On suoranainen ihme, kuinka Etel Fredin pelko rauhoitti käteni ja poisti lähes kaiken kömpelyyteni. Jos oli syytä ajatella Etelin olevan paikalla, koko rauhaton koneistoni alkoi käydä hitaammin ja vaivuin ikään kuin itseni syvyykseen, mistä tarkkailin viileästi tilannetta ja ulospääsyn mahdollisuuksia.

Minun pitää selittää Etelistä.

Hän määrää äitiäni, hän ei ole aina paikalla, mutta kun on, äitini joutuu väistymään. Etel on mahtava, hän on suurempi kaikkia ja tietää kaiken. Hän ei voi sietää kysymyksiä eikä hän selitä koskaan mitään.

Minä en koskaan voi olla aivan varma, milloin Etel tulee. Hän on joskus viikkojakin poissa, ja silloin me lepäämme äidin kanssa. Kun Etel tulee, hän raastaa meidät armottomaan tangoon, täällä mennään seinästä seinään yötä päivää; ennen Etel tanssi mielellään myös isäni kanssa, mutta sen jälkeen kun isä lähti, kesällä, sulki oven perässään ja meni, minä olen ollut Etelin tanssikumppanina myös. Pölkkypari, sellaisella nimellä kut-

suttiin joskus äidin nuoruusvuosina sodan aikana ja sen jälkeen pareja, joissa molemmat olivat samaa sukupuolta.

Etelistä tosin ei tiedä, hän vain on. Niin kuin toteemit ovat.

Olen oppinut erottamaan hänen tulonsa enteet, luen niitä ilmasta ja pöydänpinnasta ja savukkeentumpeista ja tuhkasta, jota on varissut vahakankaalle, ja kahvinporoista ja kuppeihin jääneistä tilkkasista ja punaisten huulten painalluksista kupprien laitamilla.

Ja tänä aamuna haistelen ilmaa kuin kani, sodan aikana pidettiin kaneja sen hattukaupan pihamaalla, jossa äitini oli työssä, kaneista tehtiin kauluksia ja hattuja, minä väpytän sieraimia ja koko nenää, menen eteiseen ja haistan äidin hihaa, on hän ollut muuallakin kuin työssä, tunnen Etelin maailman tuoksut, hajuvedet, savukkeet, salit, joissa istutaan lasien äärellä ja nauretaan pitkään, kaikuisasti.

Heitän hihan sikseen. Palaan eteisestä keittiöön, en voi estää sitä mikä tuloillaan on, tahtoisin mennä takaisin huoneeseeni, *kiitollinen pitää olla omasta sopesta*, olenkin, mutta entä jos käsi tulee häkkiin, tarttuu korviin ja kantaa lahtipenkkiin? Entä jos kalautetaan, nyljetään ja ommellaan lakiksi?

Lisään pilkkeitä hellaan, hormi kohajaa, kauhon suuriin kattiloihin lisää pesuettä, astioille, äidille, toivottavasti ei Etelille. Otan pannun esiin, hiip hiip hiljaa, mittaan kahvin, seison vahdissa, se pulpahtaa, sakea tuoksu leviää sieraimiin, siirrän kahvin siintymään, otan kupin ja lautasen, leikkaan leipää, sihu sahu, jääkaapista kinkkua, ei sitä olekaan, kuka sen söi, illalla oli vielä paperissa monta siivua, Etel.

Otan margariinia, KLINK veitsi osuu lautaseen, puputi puputi puu pälyän keittiön ikkunat, ovet, kaikki kolot, joko tulee käsi, ei mitään, kaadan kahvia kuppiin, porot ovat laskeutuneet

pannun pohjaan, hienosti kaadan, ei tule sakkaa kuppiin, nakeran leipää seisoen, kello on 6.22, aikaa on, olen punasilmäinen kani, valvoin yöllä, miksi, en muista, muistanpa, vaan ei kuulu kenellekään, ei edes minulle.

Kaikki menee hyvin, saan syötyä, pujotan villapaidan päälle, käännän sen hihat, se on ihan hyvä sillä lailla, ja rahaa säästyy kun ei tarvitse ostaa uutta, *taitava tyttö neuloo ja ompelee talvipuvustonsa*, no niinpä, mutta minä en ole taitava tyttö, olen käsityönopettajien kauhu, olin.

Kun kampaan tukkaani, *kuontaloani*, se tapahtuu kuitenkin. PRÄÄNGG huoneessani soi herätyskello, varakello, se jonka panen aina soimaan, jotten varmasti myöhästyisi, jotta heräisin viimeistään 6.30 tasan ja ehtisin repimällä laittaa itseni työkuntoon ja juosta ulos ja kahden korttelin matkan torinkulmaan ja *diagonaalisesti* sen yli Paratiisililjaan.

PRÄÄNGG kello huutaa yhä, ja siihen heräävät kuolleet sie-lutkin, ja juostessani huoneeseeni tiedän jo, että kohta saan tietää, kumpi meillä tänään asuu, väsynyt äitini vai virkeä Etel Fred, ja sen ajatuksen varjo on kylmä kuin aamu verhojen ja jääkukkien kirjoman ikkunan takana, ja siihen varjoon hukkuu diagonaalinen ja neulominen ja kaikki se, joka on muuta kuin kanin elämää.

Sijaan vuoteeni kiireisin käsin, ne ovatkin äkkiä muuttuneet etukäpäliksi, ja ylähuulelleni valuu räkää tai hikeä, ja sitten klok, aukeaa äidin huoneen ovi. Kuulostelen hetken. Etel Fred sanoo aina: *Nooo?!* Erittäin vaativasti. Ja hengittää kovaa, niin kuin kalluttajat hengittävät, kun ovat päättäneet laittaa uuden hatun.

En voi jäädä häkkini, huoneeni syvyysiin, kello kourassani viittilöi pikkukätösillään: 6.32. Ihan pakko on mennä vain, pan-nan villasukat jalkaan tässä näin ensin, tuh tuh tuh, hengittelen,

ei kuulu Etelin kiekkaisua, ilma on aamuinen, ei ole illan hönkyä ilmassa, luulisin. Lasken kellon ikkunalaudalle pitkitetyin liikkein, niin kuin unessa, jokainen lihaksen ja jänteen liikahtus näkyy, tavoitteena huolellinen suoritus, joka ei ärsytä ketään, tavoitteena epäkolahdus, epä-ääni joka on eri asia kuin hiljaisuus, se on negatiivinen ääni. Johon voi päästä vain suurella huolellisuudella. Haittapuolena on se, että kahdesta epä-äänestä muodostuu väistämättä yksi positiivinen ääni, ja sen tiedostaen, puputi puputi pu, lähdän menemään kohti keittiötä, pakko se on mennä vaan, kerta se on ensimmäinenkin vaikka mestauslavalla, Etel Fredin sananlaskuja, osa 23.

Äiti seisoo selin oveeni, luulisin että äiti, hän juo vettä lasista, yllään tuttu violetti tikattu aamutakki, jalassaan tohvelit, en tiedä ovatko ne hyviä vai huonoja merkkejä, hän kuulee minun tulevan, lattialankku korkkimaton alla narahtaa, epä-äännet ovat yhtyneet narahdukseksi, pullonvihreän maton alla piileskelevä lankku antaa minut ilmi, korkkimatto, pullonvihreä, niin pä niin pä, korkki, pullo, hitaasti keittiöön.

Ja äitini, yhä kaunis äitini kääntyy, profili painunut väsymyksestä, kyllä, Etel on vedellyt häntä pitkin ja poikin koko yön, näen sen nyt, Etel on palannut jälleen, hän väikkyy äidin olemuksen ympärillä, ja ilmassa on viono eilisen tuoksu, josta päivien ja öiden mittaan, sekavien vuorokausien mittaan sakenee ja keittyy koko ihmisen kyllästävä uho, niin sakea, että se maistuu suussa, uho ja tuho.

Alistun sille, värisytän nenää ja ylähuulta, älä vänise älä märeise suu poikki, en voisi kuvitellakaan märeiseväni, menen ja panen kengät jalkaan, katson olkalaukun, kynäpussi, rahapussi, runokirja jonka eilen ostin, 10 mk, *kirja kädessä et ole koskaan yksin*, sanoo äitini, mutta nyt ei kuulla äitiäni, sillä Etel Fred sanoo,

tosin karhealla ja väsyneellä äänellä, jossa on vielä hitunen äitiäni jäljellä:

– Käyt sanomassa Tatrassa että minä olen kipeänä.

Voi ei, en minä, enhän minä voi, yhyy, sanoo pikku pupunen minussa. Mutta käsi on jo luppakorville laitettu, eikä se ole sielä silittämistä varten. Niinpä pidän suuni supussa ja naaman peruslukemilla, minä olen kova ja kylmä ihminen, näin on, Etel Fredin seurassa olen. Ja tämä Kova Ja Kylmä sanoo, tosin vain epä-äänellä: *hoida itse omat asiasi, niin kuin minäkin omani.*

Varon päästämästä mitään ääntä, edes tuhahdusta, koska: kuten jo kerroinkin, kaksi epä-ääntä muodostaa yhden äänen tähän maailmaan, olkoon kertaus opintojen äiti, on minullekin kaikki tärkeät asiat sanottu niin moneen kertaan, että varmasti tiedän ja muistan.

Hiljaisuus on etelfredmäinen, en katso ylös, otan takin nau-lapuulta, jymeästi, sitkeästi vaikenen, leuka on purtu niin lujaan, ettei se enää aukeakaan, mutta jostain korvien suunnalta, nehän ne kavaltavat kanin, pupusen pienen, jostain piippokorvien suunnalta kantautuu kuitenkin luimea neuvoton myöntyvä *Yyyymm.*

– Odota, käyt ruokatunnilla apteekissa, sanoo äiti-Etel.

Hän menee pois, kello on 6.48, minun on mentävä, häntä ei kuulu, jos panen oven takanani kiinni 6.50 niin ehdin juuri sopivasti työhön, hän ei tule pois huoneestaan, pupunen on yhä lumottuna näkymättömien käsien alla, minulla on kuuma, villapaita on isän unohtama, duffeli on isän myös, niissä on käärityt hihat, äkkiä minä käärin hihani ja sanon ronskisti:

– Pakko mennä.

Ja kun ei kuulu mitään, ei äidistä eikä Etelistä, minä avaan välioven, eteisen kylmyys lyö kasvoille, parempi se kuin Etelin

kämmen, painan oven takanani kiinni, pupunen on ihan kauhuissaan, minä sanon sille että nyt riitti, ja äkkiä tiedän että se on totta.

Nyt riitti. Riitti punaisin silmin häkin ristikoiden takaa tuijottelu, riitti villavan hännäntöpön armoa anova heilutus, riitti korvien kääntely joka äänen suuntaan, heinän syönti ja hiljaa kuoleminen.

Laukkaan ulos portista ja viima vinhana laukkaa myös, minun kerallani kadunkulmaan, *säännöt ne vasta auttavat lasta turvassa kulkemaan*, katsahdan vasempaan ja myös oikeaan, lumikiiteet pyörteilevät katulamppujen valokeiloissa, ei autoja, juoksen yli kadun, sydän takoo tuk tuk, oli lapsellista karata – työssä käyvän ihmisen on: oltava aina vastuullinen, huolehdittava puhtaudesta ja ravinnostaan, oltava sanomatta vastaan vaikka väärinkin kohdeltaisiin, oltava aina reippaalla mielellä, oivallettava mitä odotetaan ja oltava aiheuttamatta kenellekään vaivaa. Näitä työnantaja odottaa. Luetteloa – voidaan soveltaa myös – lapsiin perheessä, ajattelen katkonaisesti mutta kirkkaasti, kun kiihdytän vauhtia, en ole varma paljonko kello on, kun läksin väärin: satunnaisella kellonlyömällä, kesken jääneen asian kitka mielessäni.

Ei auta katsoa rannekelloa, en saa selvää, aamun sotku ei sillä oikene enkä tiedä oikeneeko millään. Tuk tuk vain eteenpäin, kuin koirien ajamana, siirtomaatavarakaupan kohdalla kulkee hidas olento; selästä jo tunnen hänet, mustat saapikkaat kopottavat jäistä katua, vanhojen naisten saapikkaat, pienellä korolla, matalalla varrella, paksut sukat suojaavat sääriä, villahousut on varmasti leningin alla, hiuksilla musta turkislakki, kulku tasaista, selästäkin tunnen Anna Tuomen, meidän naapurista, hän on vanha ihminen jo, yli viidenkymmenen, hän on minun työtoverini vielä tänään ja huomenna, olen aina onnistunut mene-

mään töihin ennen häntä, vaikka samasta talosta, samasta por-
tista lähdemme.

Hidastan ja töyssähdän vauhdista Anna Tuomen rinnalle, siir-
tomaatavarakaupan ikkunassa on jättimäisiä kahvipaketteja, ru-
sinarasioissa hilkkapää tyttö Kaliforniasta tyrkyttää rypäleitään,
Anna Tuomi näyttää valvoneelta, hän nyökkää ja sanoo hu-
menta, hengityshuurua tulee ilmaan, minä nyökkään ja lähetän
omat huuruni ilmoille. Kävelemme rouvasaapikkaiden tahtia,
kello rapistelee ranteessani, epätoivo kasvaa, *nytminäkyllämyö-
hästyn*, mutta kysyn:

– Mitä Hillalle kuuluu.

Koska Hilla on minun paras naapurini uudessa talossa, hän on
vuoden vanha ja ilahtuu aina minut nähdessään, ja Anna Tuo-
mi sanoo, että Hilla on nyt toisen mummonsa luona pari päivää.

Kaninkorvani kuulevat että Anna Tuomi on huolestuneen
kuuloinen, tai väsyneen, en osaa ratkaista, minusssa tempoilee
menemisen palo, mutta sovitan vain askeleitani rouvasaapikkai-
den rytmiin, kipu kapu, kipu kapu, roustikkoinen asfaltti ratisee
kenkien alla, en keksi mitään sanottavaa sitten, Anna Tuomella
on kaksi kassia, siitä saan hyvän aiheen ja sanon:

– Voinko minä auttaa kantamisessa.

Koska hyvät nuoret aina auttavat vanhempia ihmisiä, puhu-
vat vasta kun puhutellaan ja silloin tasaisella äänellä mukavia,
tietävät paikkansa, vetäytyvät huoneisiin, joiden ovia ei koskaan
suljeta eikä varsinkaan paiskota. En ole hyvä nuori mutta naa-
purin täti ei sitä tiedä vaan sanoo:

– Ootpas sinä herrttanen.

Ja minä otan häneltä toisen laukuista, se on yllättävän paina-
va, ja hän sanoo, että siinä on sanomalehtiä. Hän vie niitä Para-
tiisililjaan, koska nyt menee kukkia niin että mitkään paperiva-

rastot eivät riitä, ja hän on luvannut tuoda kotoa kaiken, mitä irti lähtee.

Vilkaisen sivusilmällä laukkuun, Kansan Uutiset, lukee isolla lehden otsassa, no niitähän varmasti Linnea Juurinen kietookin hienostokimppujensa suojaksi, turha työ, ehkä, mutta minun ei siihen tarvitse ottaa kantaa, sillä hyvät nuoret eivät koskaan arvostele vanhempien ja viisaampien tekemisiä eivätkä muutenkaan ole koko ajan suuna päänä.

Suljen suun ja pään, kengät karskuvat, me olemme jo torin kulmassa, pälyän kaupungintalon kelloon, ei se seitsemää ole vielä, ilmeisesti rouva-askelillakin ehtii, annan elämäni Anna Tuomen haltuun. Kansan Uutiset, liputtaa lehti myös Anna Tuomen kassista, ja kun ylitämme toria diagonaalisesti, kulmasta kulmaan, niin kuin olisimme tekemässä koulun geometriatehtävää, hypotenuusalla mennään, kateetit katoavat joulu-kuun pimeään ja pakkaslumen pyörteilyyn, lehtimummo avaa hallin kulmassa kojuaan tuhansiin saaleihin kietoutuneina, ehkä minusta tulee lehtityttö; kun saalimummo kuukahtaa pakka-seen, minä otan kojun hoitaakseni – ostimme siitä isän kanssa joka lauantai lehtiä ja torilta piirakoita, lehtimummo oli äreä mutta juttelias, sellaiseksi voin varmasti ruveta, ehkä kojuun voi asentaa lämmittimen, isä luki lauantaisin myös porvarin lehdet; meidän pitää tietää, hän sanoi – ei ole enää meitä – on vain äiti ja minä – eikä saa unohtaa Eteliä.

Anna Tuomen mies on kommunisti, kaikki sen tietävät, miksihän se on asia joka tiedetään, niin kuin se olisi suuri merkki kasvoissa tai kuudes sormi. Anna Tuomen mies on mennyt matkalle Leningradiin ja siinä ei ole mitään ihmeellistä. Mutta se, että Santeri Juurinen, minun kesäsetäni ja Linnea Juurisen mies, minun työnantajani, on mennyt sinne Lassituomigradiin myös,

se on niin kiihdyttävä asia ja väärä pala joulunaluspäivien mosaikissa, että siitä ei puhuta lainkaan.

Kipu kapu kopu olemme tulleet kadunkulmaan, Kukkia, sanoo valkoinen pullea kyltti, minä kannan Kansan Uutiset ylisteyksen ja Anna Tuomi samaten, niitä kannetaan tässä oikein riemusaatossa, hypotenuusaltakin ulos karaten, yhtä karkumatkaa koko aamu, menemme porttikongista pihamaalle, jossa taas on nurkalla pihavalo sammuksissa, eivätkä edes kinokset luo hohdettaan pimeään, kun ei niitä ole, vain kuun kolkka mustan katon yllä. Ja ajattelen saksia ja askartelupaperia, sitä pientä koulua, johon menin kerran, askartelemaan ja laulamaan ja lukemaan, luulin että sitä tietä riittäisi, no ei, minä poikkesin ja käännysin ja tulin ulos ruudutetuista päivistä, suunnitelmista ja suorituksista, tulin sinne missä eivät päde geometrian lait, heräsin äkkiä, tulin elämään, pihoille, portaisiin, tuulisille kaduille luokkahuoneitten hapettomasta, ennustettavasta unesta.

Avaan oven Anna Tuomelle ja astumme sisään Paratiisilijan takahuoneeseen. Vihreä sakea tuoksu ympäröi meidät heti, ja liikkeen lämpö ja kosteus, Linnea Juurinen katsahtaa meihin silmälasiansa yli, hän on aivan kohta seitsemänkymmenen, raidallinen työtakki yllään, aina raidallinen, hän on tuonut Bedfordillaan varastosta sammalia ja on jo pannut ne sulamaan, minä keräsin niitä hänen kanssaan syksyllä metsässä, nenääni jännittää ja korvia, puputi puputi, luulen että hän on vihainen, en tiedä mistä, mitä ehdin jo tehdä, tuk tuk tuk, mutta hän sanoo: huomenta ja tulkaahan peremmälle.

Enkä löydä noista sanoista ivaa enkä sielua vajottavaa piiloviiltoa, en vaikka kuinka yrittäisin, ja vaikka pälyän kenkiä vaihtaessani ja kauheaa hiuskuontaloani suorliessani useita kertoja Linnea Juuriseen, mikään ei viittaa uhkaan eikä tilanteen nope-

aan muuttumiseen vaaralliseksi. Ja niin minä asetun päivään ja alan sovittaa itseäni toisten joukkoon, eihän se koskaan kokonaan onnistu, olen kolmio siellä missä tarvittaisiin pehmeitä solukkaita sujahtavia muotoja, mutta menettelen, ja kun Linnea Juurinen sanoo minulle, että minun pitäisi juoda hänen ja Anna Tuomen kanssa lasillinen teetä samalla kun suunnitellaan ja käydään läpi päivän työt, minä istun alas niin kuin armon lyömänä ja otan tarjotun teen ja juon sitä hiljaa kun naiset puhuvat kaikesta mitä pitää hoitaa ja viedä ja tehdä, ja minä olen jo melkein kokonaan unohtanut, että olen karkuteillä ja etsintäkuulutettu-kin varmaan jo; kyllä sen tiedän kaiken aikaa mutta osaan hyvin elää myös kalvavan tiedon kanssa, kulkea pitkiäkin matkoja kivi kengässä, tarvittaessa vaikka elämän loppuun saakka, jos vain nyt, juuri nyt saan olla rauhassa tässä.

JAAKKO VIHMA

Sinä jouluna me olimme isän kanssa kahden.

Se kaksin jääminen oli nähtävissä jo hyvissä ajoin ennen joulua, äiti oli ”sisurensa luona kyläilemässä” kuten asia naapureille selvitettiin, ja tutuille kauppiaille ja ylipäättään kaikille, joita asia kiinnosti, ja selitettiin niillekin joita ei kiinnostanut. Kyllähän kaikki olivat nähneet miten äidin asiat ovat. Mutta sitä aikaa ei enää oikein osaa kuvitellakaan, millaista se oli, loputonta valehtelemista ja peittelemistä, niin minä sen muistan.

Äitiparkani uupui jo sodan aikana, silloin kun minua ei vielä ollutkaan mutta isommat sisarukseni olivat pieniä vasta, nii-

den kanssa äiti juoksi kellariin, ja molemmat *kirkuivat kovempaa kuin sireenit*, muisteli äitini myöhemmin ja sisarusteni kasvoille nousi silloin häpeän puna. Kuinka he eivät olleet osanneet käyttäytyä järkevämmin ja olla vaivaamatta äitiparkaamme, ja itsensäkin nolasivat naapurien silmissä, sellaisia mietteitä heidän näppyläisillä kasvoillaan välkkyi. Naapuritaloon osui pommi, ei ollut pommisuoja, ikkunalasit lensivät kadulle, isä oli sodassa, äidin ikenet vuotivat verta, lapset vollottivat perunaa kun oli vain lanttua, sellaistaahan kaikilla oli, *mitä noita muistelemaan*.

Äiti kävi yhden naisen sotansa ja huokaisi helpotuksesta, mutta sitten! Pahnanhohkimainen ilmoitti tulostaan, minä siis, ja kaikkihan oli meillä hyvin, lapset terveitä, isällä työtä, äiti hoiti kotia, joskus yöllä kuulin kuinka keittiössä isä sanoi: *mutta mihin sinä sitä koulutusta olisit tarvinnut*. Ja äiti siihen: *selitä nyt koko minun elämäni taas, sano sinä, miten hyvin minulla on kaikki*.

Äiti olisi halunnut opettajaksi, isä oli sanonut: *mene sitten sinne naisopistoosi* – vähätellen, niin äiti väitti, *mene opistoosi mutta minä en odota*.

Niin nuoresta tytöstä joka oli kovin rakastunut vauhdikkaaseen mieheen, tuli vaimo ja äiti, ja sehän oli kunniaakasta, mutta sitten kävi ilmi, että häntä ei ollutkaan tehty kunniaa kantaan, kunnia on hirveän raskas, pieni esine, ja sitä kannetaan rinnassa tai kaulalla, kaikkien näköksellä ja jos sitä ei ompele kunnolla kiinni, kunnan kankaaseen, niin sehän repii vaatteen ylhäältä alas ja jättää alastomaksi.

Ja äitini kantoi perheen kunniaa, ostoksia, mattoja pihalle ja takaisin kotiin, viidenteen kerrokseen, koskaan ei valittanut, hymyhuulin kantoi kohtalonsa ja ryijyt hankeen ja pyykkikorit kellariin ja vinttiin, apua pyytämättä, *ei ei kyllä minä, mene vain, hoida koulusi, minunkin puolestani*, kunnes tultiin syyskesään

1964 ja hän äkkiä lakkasi liikkumasta. Täysin. Silloin oli kulunut 20 vuotta siitä, kun isä tuli sodasta kotiin, tämän ymmärsin paljon myöhemmin. Isä tuli yhtenä päivänä kotiin, laski salkkunsa eteisen lattialle ja viereen kukkakaupan puketin, astereita ja vihreää, hän muisti vaimoan usein kukkasilla, hän oli palannut ansiotyön kamppailuista ja odotti *pientä huomaavaisuutta vain*, uupunut soturi, mutta äiti ei ollut tehnyt ruokaa, ei ollut sijannut vuoteita, ei pyyhkinyt pölyjä, ei mitään. Makasi vain.

Isä purki kukkapuketin, laski vettä maljakkoon ja asetteli kukat siihen. Minä menin keittiöön ja sanoin isälle: *en mene kouluun enää*. Isä seiso i leimuava asterimalja kädessään ja hymyili kuin valtiovierailulla oleva presidentti, pudisti päätään ja hiipi makuuhuoneeseen. Hän seiso i sängyn vieressä katsomassa äitiä ja luulin että hän on neuvoton, mutta kun tulin hätiin, ovenpieleen jakamaan sitä mikä meille oli tapahtumassa, isä kääntyi nopeasti ja sanoi: *annetaanhan äidin levätä vähän*.

Sitten äiti järjestettiin ”sisarensa luokse”. Isä sanoi hermolääkärille meidän salissamme, että tässä se nähtiin. Mitähän olisi tapahtunut jos äiti olisi ollut virassa. Että kaikki meistä eivät olleet sillä tavoin rakennettuja, että jaksaisivat kantaa vastuuta harteillaan.

Äiti kyllä kuuli sen, koska makuuhuoneen ovi oli auki. Selkäytimeni kehotti minua nostamaan isäni seinälle ja huutamaan hänelle totuuksia. Mutta olin tottunut panemaan vastaan selkäytimelle, jo varhain minut oli neuvottu siihen, että totuus aiheuttaa pahaa mieltä.

Jos kunnia oli painava mitali niin puhumattomuus oli neste-mäisen lasin kaltaista ainetta, joka täytti huoneet ja johon hukui. Vaikenemisessa oli meidän perheessämme lukuisia asteita, niin kuin Danten Helvetissä piirejä. Oli tarpeeksi ajoissa py-

säydettyjen sanojen hiljaisuutta, joka vain hiukan nosti huoneita täyttävän nesteen pintaa. Ja oli karkuun päässeiden sanojen aiheuttama loukkaantunut, vihantäyteinen äänettömyys, joka pursutti nokisista suppiloista kodin täyteen karstavettä, jota joutui päiväkaupalla nielemään ja joka sotki kaiken. Sitä karkulaisu-
puheiden karstaa sai sitten kuurata kuukausikaupalla, vaan ei sitä sotkua kokonaan koskaan saatu pois, ennen kuin jo uutta taas alkoi tursua. Koska vaikka kuinka yrität hiljentää ihmiset, niin totuus se vain pyrkii esiin.

Seiniä maalattiin ja tapetoitiin, opin ne hommat äidiltäni, joka oli käytännön ihminen, toki hän myös luki paljon, mutta silti juuri isä oli perheen teoreetikko; äiti osasi levittää liisterin ja levitti sen silloin kun vierestä neuvoja oli virkaansa hoitamassa. Kotia laitettiin, kun varallisuus vuosi vuodelta kasvoi, isä sai ylennyksen ja palkankorotuksen toisensa jälkeen, äiti päälystytti kankaalla sohvut, mutta kaikkeen ilmestyi uudestaan ja uudestaan tervaviiruja ja nokea ja viemärikarstaa, rantuina ja pilkkui-
na. Ne olivat ensin tuskin erotettavia mutta levisivät hiljaa, öin ja päivin, kunnes syrjäyttivät kaikki värit ja muuttuivat mustiksi railoiksi.

Johonkin niistä railoista äiti sitten suistui kotona yksin tasapainoillessaan.

Miksi minä en karjunut, miksi en paiskonut kaikkea hajalle? Miksi en kertonut huoliani siskolle ja veljelle, jotka käväisivät kotona harvakseltaan? En vain osannut, koska heidän kasvonsa näyttivät ikkunoilta, joihin on liimapaperia vedetty ristiin rastiin pommitusten varalta. Älä järkytä minua, minä pidän huolen itsestäni, eikä se riitä, sanoivat heidän kasvonsa. Ja: *anteeksi että synnyin*. Ja sitä paitsi. Toki kotimme oli nokinen ja tervainen, mutta ei meillä sentään juotu eikä tapeltu eikä ketään löyty! Ja:

terva ja avanto, eikös ne olleet vanhan kansan parannuskeinoja.

Minä vihasin sitä aikaa ja niitä hymyjä ja niitä puheita, joita kukaan ei uskonut, ei edes puhuja itse: *jouluna ollaan taas kaikki yhdessä, sisaren luona kyläilemässä, syysväsymystä vähän ilmassa.*

Äidillääni oli raskas masennus, ehkä myös vaihdevuodet, jotka siihen aikaan verhoitiin yleisnimen *naistenvaiivat* alle, tai *mummotauti*. Vihasin sitäkin, millainen orja äidistäni oli tehty ja miten hän ei voinut mistään vaikeasta mainita ilman, että isä sanoisi heti: *noniin, noniin, parku pois, laulukirjat esille ja reipas ralli soimaan.*

Äiti olisi halunnut omaa rahaa ja oman alueen, perheestä irrallisen, mutta sellaisen tahtominen oli yhtä mahdoton haave kuin ystäväni Leon tahto tulla kosmonautiksi. Äiti oli opetettu jo lapsena luopumaan, *kaunein on naisen osa: antaa toisille ja olla vaatimatta mitään itselleen*, ja sitten hän meni ja rakastui isääni.

Hienosti hän ponnisteli luopumisen pitkällä tiellä. Sitten kun seinä nousi vastaan, isä opetteli keittämään kananmunia ja minä aloin laittaa aamiaisia *ja hyvinhän me poikaporukassa täällä pärjätään!*

Ja joulun lähestyi, isä osti Paratiisililjasta hyasinttikorin ja pani sen salin pöydälle, siihen mihin aina äitikin jouluasetelman laittoi, mutta äiti ei koskaan ostanut hyasintteja, sillä niiden tuoksu aiheutti hänelle päänsärkyä. Isä osti, ja luulen että siihen oli kaksi syytä. Päällimmäinen, rationaalinen, oli se että hyasintit olivat edullisia, edullisempia kuin jääkielot, joita äiti aina osti jouluksi.

Mutta kätkeyty syy hyasinttien hankkimiseen, uskon niin, oli se, ettei isä itsekään uskonut äidin tulevan jouluksi kotiin.

Ja kukapa tietää, ehkä se voimakas, huoneisiin kertyvä hyasintintuoksu aiheutti sen, että kaikki sanomaton alkoi myös pakkautua huoneissa ja tulla samaan tapaan havaituksi kuin se

suoranainen katku, jota päivä päivältä rehevämmiksi avautuvat sipulikulukat erittivät. Ystäväni Irene, kukkatsuppari, sanoi että hänelle vaikeinta oli työssään tottua liljojen kalmanlemuun, että se oksetti häntä, vaikka kaikki muut kukkakaupan tuoksut olivat painuneet taustaksi syksyn mittaan.

Hyasintit lemusivat niin että vesi silmistä valui, taisin myös itkeä äitini perään, vaikka olin jo seitsemäntoista, kuljin ikkunasta toiseen ja pyysin: äiti tule jo kotiin. Mutta kadut pimenivät ja järveltä tuuli niin että ikkunanraot vonkuivat, olisi pitänyt tilkitä, isä viipyi kokouksissa. Isommat sisarukset pitivät minua lellilapsena ja siksi katsoivat voivansa jättää minut yksin, pettivät minut, mutta kantamaan minä siinä opin. Ryhdyin olemaan ains puolella, jolle koko ympäristö on toistanut jotain lannistavaa totuutta. Minusta tuli opettaja, se oli äitini lapsuuden haaveammatti. Hän tahtoi olla opettaja kyläkoulussa, pitää pientä kasvi- maata, soittaa harmonia ja talvisin hiihtää sopivan kokoisen järven jäällä, niin pienen että siihen ei ikinä tulisi yhtään railoa vaan se jäätyisi kerralla umpeen ja keväällä sulaisi yhdessä päivässä.

Minä kuuntelin äitiä silloin kun hän vielä puhui, ja ehkä olin ainut, joka teki niin. Luovuin siitä minkä isommat sisarukse- ni saivat: lapsen oikeudesta luonnolliseen julmuuteen vanhem- piaan kohtaan, oikeudesta sulkea korvat valituksilta, kääntää sel- kä ja lähteä, kun on sen aika.

Minä jäin, ja isä sanoi minulle: *sinä valitset ystäviksesikin rep- panoita. Varo mihin porukoihin lyöttäydyt, ihmisen pitää valita jo alussa oikein.* Mutta reppana ja kannateltava oli itse asiassa isä- ni; kaikessa voimantunnessaan hän oli haavoittuvim, hän ei vain tiennyt sitä, vaikka kaiken tiesikin.

Ei Irenessä ja Leossa lapsina, silloin kun me tutustuimme sii- nä suuressa vaaleankeltaisessa talossa, jonka kulmassa on kor-

kea torni, ollut niitä säröjä, jotka elämä heihin myöhemmin löi. Irene oli pienenä villi ja naurava ja Leo oli sitkeä pitkien mielikuvitusleikkien keksijä. Ja minä olin se laiha poika, joka äitinsä kanssa ompeli merirosvoille silmälaput ja muskettisotureille viitat: minä toteutin toiveet ja panin toimeksi. Meillä oli valtavia kesien mittaisia leikkejä, olimme aina ulkona, kävimme kotona vain syömässä ja nukkumassa.

Kotona vain syömässä ja nukkumassa. Ei se siihen aikaan ollut epätavallista; melkein koko sukupolvemme ja vielä seuraavakin, se jonka parissa aloin työskennellä vasta valmistuneena opettajana, kasvoi toisten lasten seurassa, pihoilla, metsissä, luitinradoilla ja leikkikentillä. Onneksi meillä oli toisemme.

Silloin syksyllä 1964 isä oli hyvin pettynyt paitsi äitiin myös minuun, koska olin jättänyt oppikoulun kesken ja mennyt työhön parturiliikkeeseen, oppipojaksi vanhalle Arturille, joka oli sitä mieltä, että minä olin hyvin kätevä käsistäni ja minulla oli kauneusaistia; että minusta voisi hyvinkin tulla pätevä parturi ja hänen salonkinsa jatkaja. Artur oli tullut Suomeen Itävallasta jo 1920-luvulla nuorena kisällinä ja *hyvä että tulinksi, vältin ne natsihommat*, hän aina sanoi minulle, kun lakaisin päivän päätteeksi lattiaa ja Artur lasi kassaa. *Toisin kävi monel muul*, hän vielä jatkoi ja katseli mieteliäästi ikkunaan, jonka takana kaupunkilaiset kiirehtivät asioillaan.

Arturin liike oli hieno vanhanajan parturialonki, jonka oven yläpuolella roikkui lautanen. *Verivati*, niin hän itse sitä kutsui. Se riitti viittaukseksi parturinammatin menneisyyteen; hän ei halunnut punavalkeaa pylvästä salonkinsa mainokseksi, se oli hänen mielestään brutaalia, ruma viittaus verirantaiseen pyyhkeeseen. *Ei moderni parturi laske verii asiakkaast*, niin Artur aina sanoi.

Ja hän tiesi mikä oli modernia; jokainen aika luulee itse keksineensä kaiken, niin tämä nykyinenkin, mutta kyllä me jo silloin vuonna 1964 söimme usein aamuisin voisarvia salongissa, Arturin itse valmistamia, niillä hän hemmotteli työntekijäänsä, mutta myös loi ympärilleen jotain kaipaamaansa. Hän tuotti siirtomaatavarakauppaan tummia kahvipapuja, jotka jauhoi itse kotonaan ja keitti sitten salongin takahuoneessa perkolaattorilla ja tarjoili meille, työntekijöilleen, wiener mélangen, maitokahvin, ja itse paistamansa voisarvet, *voi juu se on helppo tehdä, kaulitsoidaan ja käännellään, ja uudelleen kaulitsoidaan, pannaan paljo voit välii, se siin vaan on se sala.*

Minä pyysin sarvien reseptin Arturilta, minusta oli ihan valtavaa suurta maailmaa tämä sysimustan kahvin juonti lämmitetyn maidon kanssa ja myös ne repeat rasvaiset kullanhoitoiset kuunpuolikkaat, sanomalehti ja maailman mietiskely ja lasillinen jääkylmää vettä, sellaisia wieniläisaamuja opin ihaillemaan, ja koetin tätä tapaa tuoda kotiinikin, isälle kautta rantain kertoilla, että mannermaisia aamiaisiahan voisi joskus kokeilla, vaihteluksi äidille vaikka, mutta äidin mainitseminen sai isän varovaiseksi, ja kun puhuin voisarvista, hän käänsi sanomalehdestä minuun läpitunkemattoman hymynaamansa ja sanoi jostain sellaista kuin *höppöp, puuro se miehen tiellä pitää.*

Niin mutta entäs naisen, olisin halunnut kysyä, *jospa äiti tah-tookin jotain muuta.*

Mutta meillä mentiin sen mukaan, joka tienasi. *Päätä sitten kun on jalat oman pöydän alla.*

Minä läksin uhallakin aamuisin töihin puuroa syömättä, ajattelin kokeilla, mihin päädyn, jos ei mikään tiellä pitele, ojaanko vai ojan taakse tunteuttomille niityille; ajattelin ruveta naimattomaksi niin kuin Artur, elellä kaupungissa, jossa on tuhat

kahvilaa, niistä aloin uneksia, ehkä pitäisin itse sellaista; pyysin kirjakauppiasta tilaamaan matkailuoppaan Wieniin, ja kun sain sen, niin illat pitkät katselin kuvia, *kahvilat ovat wieniläiselle toinen olohuone*, mannermaisia kultareunaisia kuppeja ja sanomalehtiä, kaartuvaselkäisiä puisia tuoleja laumoittain, sirojalkaisia, kuin metsäkauriita kahvilapalmujen alla. Sellaisia olin nähnyt jo pienenä kesälapsena Villa Kallionjuuressa, Santeri ja Linnea Juurisen salissa, tajusin kuviin uppoutuessani, selvästikin sellaiset tuolit kuuluivat paikkoihin, joissa oli suurta maailmaa, vanhaa salaperäistä elämää, tauluja ja tomuisia kirjoja, nojatuoleja ja mietiskeleviä ilmeitä.

Minä rakensin silloin mielessäni kahvilan, jossa työskentelevät myös Leo ja Irene, ja se ei enää ollut lapsen kuvitelmaa; en enää uskonut, että kaikki on mahdollista. Toivoin vain hartaasti, että keksisin keinon, jolla pääsisin vapauteen. Kuvittelin kahvilan palmuineen, tuoleineen, pöytäliinoineen, sanomalehtineen ja kristallikruunuineen; kuvittelin yläkertaan johtavat kapeat portaat ja niiden päähän käytävän, jonka varrella oli kolme huonetta, minun, Irenen ja Leon. Piirsin sen kaiken vihkoon ja kätkin vihkon koulupöytäni laatikkoon josta olin raivannut kie-liopit ja geometriat pois. Vihkossa oli meidän paikkamme, minun pelastusrenkaani, joka turvasi minut aina kun musta vesi alkoi hyökätä ylitseni.

Minä olin niin nuori, että kaikki minussa suuntautui elämää kohti. Ja uskoin että elämä voisi olla vielä korjattavissa, että sen voisi itse muovaila paremmaksi kuin vanhemmat ennustivat.

Minusta oli mukavaa olla salongissa työssä, pidin kuluneista mahonkitiskeistä ja korkeasta kassakoneesta, jota Artur takoi dramaattisesti kuin kapellimestari, pidin kultakehyksisistä peileistä ja kallisarvoisista parturinveitsistä ja saksista, joita Artur

varjeli aarteinaan. Kun Artur keitti kahvia takahuoneessa, seisoin keskellä vanhuuteensa vaipuneen salongin lattiaa ja kuvittelin, kuinka siitä saisi kukoistavan ja kuhisevan liikkeen. Ajattelin työhön taas monta parturia; Artur oli näyttänyt kuvia vanhoilta ajoilta, jolloin liikkeen lattia kiilsi kirkkaana kuin peilit seinillä ja upouusien tuolien äärellä seisoi jäykästi hymyillen valkotakkisia partureita, miehiä ja naisia. Kuvittelin kuinka kunnostaisin salongin uuteen loistoon ja vain kevyellä kädellä uudistaisin sitä – partureilla olisi uusissa kuvissa yllään raidallisesta Marimekon kankaasta tehdyt työtakit, jotka minä olisin ommellut heille.

Kun joimme kahvia Arturin vanhoista leveistä kultareunakupeista, minä kysyin varovasti, rapealla sarvella murusia lautasella topotellen: *Pitäisikö täällä vähän maalata?* Ja Artur nyökkäsi ja huudahti: *Kyll!* Minä sain ruveta tekemään pieniä kohennustoimia. Työtakkia en kuitenkaan uskaltanut ehdottaa vaihdettavaksi, kaljupäätä Arturia en oikein osannut nähdä Marimekkoon puettuna. Mutta ompeluvimmassani huristin äitini Singerillä kotiin keittiönverhot. Isälle sanoin että olin voittanut ne parturien Marcel-klubin pikkujouluarpajaisista.

Kerran sitten Artur kertoi, että hänen sisarensa oli kuollut ja että hänen piti lähteä hautajaisiin Itävaltaan. Minä sanoin jotain kömpelöä osanotosta, hän sanoi, etteivät he olleet tavanneet sen jälkeen, kun Hitler liitti Itävallan Saksaan, koska hänen sisarensa oli ollut natsi. En osannut sanoa siihen yhtään mitään: en edes rohjennut tarkentaa, tarkoittiko Artur että Itävalta oli liitetty hänen sisarensa natsiuden takia vai että hän ei ollut halunnut tavata sisartaan siitä syystä. En ollut ollut hereillä historiantunneilla. Artur jupisi vielä jotain, että hänen liikkeessään ei myöskään koskaan ollut leikattu yhdenkään *aseveljen* hiuksia silloin kun niitä tässä kaupungissa parveili, ja vaikka jotkut pamput hä-

nelle siitä vihoittelivat sodan aikaan, niin näkivähän nekin siten ajallaan, mikä veljeys kesti ja mikä ei.

Arturilla oli kova kertomisen tarve silloin; ehkä se johtui siitä, että hänen ainut sisarensa oli kuollut, eikä hänellä enää ollut vaimoakaan. Minä kuuntelin minkä osasin, mutta eihän minulla ollut kovin tarkkoja korvia muinaisille asioille – muinaisillepa hyvinkin, sodan päättymisestä vaivaiset parikymmentä vuotta, vähän enemmän kuin minun silloiset ikävuoteni.

Yhtenä joulukuun aamuna Artur hyvästeli minut, painoi avaimet kouraani ja sanoi: katso omaisuuteni perään. Minä katselin ympärilläni, omaisuus oli perin tunkkaisessa kunnossa, mutta siihenhän oli tulossa muutos. Artur määräsi minut maalaamaan seinät ja kiillottamaan tiskit ja puhdistamaan peilit.

Kun kerroin isälleni, että jäisin yksin työmaalleni muutamaksi päiväksi ja että Artur oli menossa sisartaan hautaamaan Itävaltaan, isäni sanoi: *Ai nytkö se vanha pasifisti ja esperantisti ja seksuaaliliberalisti on antanut anteeksi Wienille.* Minä en matkailussa nähnyt mitään ismiä. Enkä siis kysynyt mitään isältänikään, tietenkään, sitä kadun, sillä erityisesti 1900-luvun alun seksuaaliliberalismi alkoi kiinnostaa minua myöhemmin, mutta silloin tyydyin vain ajattelemaan, tosin melko äänekkäästi: eikö ole hyvä matkustaa ihan mihin vain, toisia paikkoja näkemään, toisia kahveja juomaan ja erilaisilla tuoleilla istumaan.